

Aukusti Salon seminaari Garnisonikaupungissa

ETELÄ-SUOMEN PÄÄKAUPUNGISSA Hämeenlinnassa, joka 1920–1930-luvuilla kantoi Suomen alakansakoulun pääkaupungin nimeä, muisteltiin syyslukukauden 2004 alussa opettajankoulutuksen 85-vuotista taivalta. Elokuun 25. päivänä 1919 tuli kuluneeksi 85 vuotta siitä päivästä, jolloin valtion ylläpitämän alkukouluseminaarin ovet ensi kertaa avattiin kaupungissa. Nykyisessä, jo vanhuksen ikään ehtineessä opettajankoulutusyksikössä puuretaan edelleen virkeästi. Seminaarista ei tosin ole enää juuri muuta muistoa kuin kotikadun nimi ja tornimuseo. Oppilaitos on osa Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitosta, vaikka toimiikin eri läänissä kuin emoyliopisto. Hämeenlinnassa koulutetaan yhä edelleen oppivelvollisuuskouluun luokanopettajia. Yksikkö on ainoa maamme opettajankoulutuslaitoksista, joka polveutuu alakansakouluseminaarista. Seuraavissa luvuissa tarkastellaan, millaista opetusta ja kasvatusta jaettiin Hämeenlinnan alakansakouluseminaarissa sen toimiessa Aukusti Salon johdolla vuosina 1919–1947 sekä miksi seminaari sijoitettiin aikoinaan juuri Hämeenlinnaan, Suomen vanhimpaan sisämaakaupunkiin, jolla kouluhallinnon mielestä ei ollut sopivaa ”sosiaalista miljöötä” tarjottavanaan seminaarille.

Väliaikaiset alkukouluseminaarit

MAAMME AUTONOMIAN ajan lopulla alkukoulunopettajien valmistaminen oli kiinteässä yhteydessä oppivelvollisuuskysymykseen, jota keväällä 1917 voitiin usean vuoden tauon jälkeen taas nostaa esiin, koska ilmapiiri mahdollisti sen. Tosin varsin pian poliittisen tilanteen kärjistyminen ehkäisi ehdotusten käsittelyn. Heti sitten, kun maamme sai itsenäisyyden, myös alkuopetusta ja alkukoulunopettajavalmistusta koskevat uudistukset ryöpsähtivät esiin. Koulutoimen ylihallituksen ylijohtaja Mikael Soininen antoi jo 21.12.1917 senaatin harkittavaksi esityksen, joka koski eduskunnan aiemmin

lausumia toivomuksia kolmen seminaarin perustamisesta alemman kansakoulun opettajavalmistusta varten syksystä 1918 alkaen. Ke­vään 1918 tapahtumat keskeyttivät perustamispäätöksen etenemisen, mutta kuitenkin jo toukokuun 25. päivänä asialle saatiin senaatin hy­väksyntä. (Seminaarikom. mietintö 1922, 15; Kuikka 1978, 39). Se­minaarinjohdaja J. K. Santalan (1925) mukaan ratkaisun saamista edisti “kapinatalvi”, joka kiinnitti hallitusmiesten huomion siihen, että kansansivistyksen hyväksi oli käytettävä entistä enemmän voi­mia ja varoja.

Kun senaatti vahvisti alkukouluseminaarien perustamisen maaham­me, se katsoi taloudellisen tilanteensa tähden mahdolliseksi vain yh­den “alempien kansakoulujen opettajain valmistuslaitoksen” avaa­misen. Tämä oli sijoitettava Karjalaan. Periaatteessa senaatti kyllä suostui siihen, että toinen seminaari saatiin aloittaa Länsi-Suomessa, jos vain varoja sitä varten näytti löytyvän. Lisäksi senaatti oli taipu­vainen myöntämään korotettua valtionapua ruotsinkieliselle yksityi­sel­le Vaasan pikkukouluseminaarille. Samalla senaatti vahvisti väli­aikaisen järjestelysäännön, jonka sisältö vastasi koulutoimen ylihali­tuksen aloitetta. Järjestelysäännön mukaan maahamme oli perustet­tava tarpeellinen määrä kaksivuotisia naisseminaaareja, joissa oppi­laat pätevoityivät lisäksi yläkansakoulun soiton, laulun, voimistelun ja tyttöjen käsityön opetukseen. (Väliaikainen järjestelysääntö 1918; Santala 1925; Seminaarikom. mietintö 1922, 16; Kuikka 1978, 39–40).

Karjalaan sijoitetusta alkukouluseminaarista tehtiin päätös senaatis­sa kesällä 1918. Seminaaripaikkakunnaksi vallittiin Raja-Karjalan keskus, syrjäinen Suistamon kirkonkylä, josta tuli näin Suomen en­simmäinen seminaaripaikkakunta, joka ei ollut kaupunki. Itsenäisty­neellä maallamme oli tarve nostaa kreikkalaiskatolisen väestön pe­rusopetuksen tasoa, lievittää kansan taloudellista kurjuutta ja muu­toinkin kohottaa kansan elinoloja Karjalassa. Rajaseutupolitiikka ratkaisi sen, että ensimmäinen alkukouluseminaaareista perustettiin Venäjän vastaiselle rajaseudulle. (Santala 1925; Kuikka 1978, 40; Pirinen 1983,30; Hyyrö 1997)

Garnisonikaupunkiin valtion seminaari vaiko eikö?

“**O**PINAHJO ON AVATTU, lukulaitos laitettuna Hämeenlinnan liepehille Myllymäen kunnahille. Siihen karttui kassapäitä, paljon työntyti tyttäriä yli suuren Suomenniemen, pitkin maata matkusteli. Toiset tullunna Turusta, mikä porhalsi Porista, tapsutteli Tampereelta, Vesilahdelta vaelsi, joku laitettu Lapista, heitettyinä Heinolasta, vielä saatihin Savosta, Pohjanmaalta puotettiin, Helsingistä heitettiin, Hämehestä häärättihin, mikä Lammilta laputti, Karjalasta kappusteli. Nyt on piikaset pesässä vallan tyttäret vasussa opettajain ohjaksissa, pedagogien kainalossa.....”

Yllämainittu riittäminen on poimittu Hämeenlinnan alkukouluseminaarin ensimmäisten oppilaiden Tulokas-julkaisusta. Paljon oli työtä tehty ja asioita puitu ennen kuin “lukulaitos” avattiin 25.8.1919 Hämeenlinnassa. Miksi toinen alkukouluseminaareistamme, jonka senaatti toukokuussa 1918 oli päättänyt perustaa Länsi-Suomeen, löysi kotipaikakseen juuri Hämeenlinnan kaupungin?

Hämeenlinnan kaupunki ei ollut valtiovallan suosiossa etsittäessä Länsi-Suomen perustettavalle alkukouluseminaarille toimipaikkaa. Sopivien rakennuksien löytäminen tuotti viranomaisille suurta vaihua. Satakuntalainen kirkollis- ja opetusministeri E. N. Setälä olisi halunnut seminaarin kotimaakuntaansa. Ehdolla olikin Eurajoki. Joillakin seminaarihankkeeseen osallistuneilla näyttää olleen se käsitys, että alkukouluseminaarin kotipaikka Länsi-Suomessakin olisi pitänyt olla maaseutu, varsinkin kun eräillä maatiloilla oli tarjolla suuria käyttämättömiä päärakennuksia seminaarin tiloiksi. Ehdotetusta Eurajoen Lavian kartanosta oli kuitenkin luovuttava siitä syystä, että oppilas- ja opettaja-asuntojen sekä harjoituskoulun oppilaiden saanti osoittautui siellä hankalaksi. (Franssila 1919)

Hämeenlinnan piirin kansakouluntarkastajana tuolloin toiminut Aukusti Salo sai kouluneuvos K. A. Franssilalta pyynnön ryhtyä Länsi-Suomeen avattavan seminaarin johtajaksi. Samalla kouluneuvos

pyysi Saloa etsimään sopivia suojia seminaaria varten. Salo oli vakuuttunut siitä, että aloittavan seminaarin tuli toimia kaupungissa eikä maaseudulla. Hänen mielestään kaupunki oli maaseutua tarkoituksenmukaisempi seminaarin kotipaikaksi, koska sinne opiskelemaan tulevat neitokset saivat opiskeluaikanaan tutustua kaupunkilaiselämään ja käydä museoissa. Kaupunkien tehtaat Salon käsityksen mukaan olivat oivallisia opetuksen apukeinoja. Näiden seikkojen lisäksi kaupungista löytyi riittävästi oppilaita harjoituskouluun. (Salo 1919.) Myös kouluneuvos Franssila kannatti Länsi-Suomen seminaarin kotipaikaksi kaupunkia, koska mikään tavallinen maalaiskylä ei parin kilometrin säteeltä pystynyt toimittamaan seminaarin harjoituskouluun 60–80 oppilasta eikä tarjoamaan asuntoja seminaarin viidelle opettajalle ja 60 oppilaalle. Oppilasmäärää arvioidessaan kouluneuvos uumoili jo seminaarin kasvua. Kaupunkipaikkakunnan etuna Franssila piti lisäksi sitä, että kaupungeissa henkinen elämä pulpusi voimakkaana ja taloudellinen toiminta kävi taajemmassa tahdissa kuin maaseudulla. Näistä oli Franssilan mielestä etua tuleville opettajille, jotka saivat sivistystä myös kaupunkipiireissä liikkueensa ja sen elämään osallistuessaan. (Franssila 1919)

Tarkastaja Aukusti Salo teki tarmokkaasti työtä löytääkseen perustettavalle seminaarille toimitiloja ensin Hyvinkäältä, sittemmin myös Hämeenlinnasta. Hän kirjoitti muun muassa Hämeen Sanomissa artikkelin ”Saako Hämeenlinna waltion seminaarin waiko eikö?” (1919). Artikkelissa Salo piti mahdollisena, että seminaari olisi luiskahtanut hämeenlinnalaisilta pois siitä yksinkertaisesta syystä, että he hämäläisellä hitaudella huomaisivat asian merkityksen vasta siten, kun on jo myöhäistä. Hämäläinen hitaus ei seminaaria perustettaessa kuitenkaan häirinnyt, sillä kaupunki oli jo helmikuussa 1919 tehnyt päätöksen lahjoittaa valtiolle Kaurialan kaupunginosasta tontit n:o 249 ja 250 tietyn ehdoin seminaarin perustamista varten. Seminaari ei kuitenkaan voinut aloittaa tyhjällä tontilla, joten toimitiloja tarvittiin kipeästi. Salolla oli pelko, että jokin muu kaupunki sieppaisi seminaarin ”aluksi ja ainiaaksi”, jos se löytäisi välittömästi seminaaria varten tilat. Hämeenlinnasta seminaarin käyttöön osoitetut huoneistot eivät näet tyydyttäneet valtiovaltaa. Toisaalta Hämeenlin-

naa varuskuntakaupunkina pidettiin “sosiaalisen miljöönsä” vuoksi sopimattomana paikkakuntana naisseminaarille. Olihan Hämeenlinna menettänyt jo kaksi kertaa aiemmin kansakouluseminaareja perustettaessa mahdollisuutensa opettajanvalmistuslaitokseen, koska sillä ei varuskuntakaupunkina ollut edellytettyä “sopivaa sosiaalista miljöötä”. (Salo 1947; Lindström 2001, 60, 62)

Hämeenlinnan kaupunginvaltuuston ripeä toiminta sai kuitenkin aikaan sen, että Länsi-Suomen alkukouluseminaari päätettiin perustaa Hämeenlinnaan. Kaupunki näet päätti vuokrata avattavaa seminaaria varten parhaan kansakoulunsa, Myllymäen koulun, ja neljä luokkahuonetta niin sanotusta Gaddin talosta Lukiokadun varrelta seminaarille. Lehtori Gaddin rakennuttamassa talossa oli aiemmin toiminut ensimmäinen suomenkielinen normaalilyseo, joka oli 1880-luvun lopulla siirretty Helsinkiin. Sen jälkeenkin talossa oli toiminut koulu, H. J. Tuhkasen johtama yksityinen yksivuotinen kiertokouluseminaari. Tämän perinteikkään vuokratalon, Myllymäen koulun ja Hämeenlinnan kaupungin lahjoitustontin valtioneuvosto otti vastaan 16.6.1919. Samalla se hyväksyi Länsi-Suomen alkukouluseminaarin perustettavaksi Hämeenlinnaan. Tuona aikana kirkollis- ja opetusministerinä toiminut Mikael Soininen epäili ratkaisun onnistumista: olihan Hämeenlinna varuskuntakaupunki eikä garnisonipaikkakunnalle Soinisen mielestä sopinut naisseminaari!(Franssila 1919; Salo 1947; Syrjä 1973)

“Se, että Hämeenlinnan kaupunki tuli Länsi-Suomen ensimmäisen alkukouluseminaarin toimipaikaksi, ei siis ollut tulos syvällisestä periaatteellisesta harkinnasta. Käytännön pakko siihen vei.” Näin kouluneuvos K. A. Franssila tiivisti seminaarin avajaispuheessaan syksyllä 1919 sen totuuden, miksi Hämeenlinnasta tuli seminaarikaupunki. Vastapainoksi sille, että Hämeenlinnasta tuli pakon sanelemana seminaaripaikkakunta, Franssila esitti hyviäkin puolia Hämeenlinnassa seminaaria ajatellen. Hän ylisti kaupungin vanhaa kulttuuria, varallisuutta, hyviä liikenneyhteyksiä, kaunista ympäristöä ja virkeää henkistä elämää. Näistä syistä hän piti Hämeenlinnaa merkityksellisenä ja sopivana seminaaripaikkakuntana ja jopa ihmetteli,

miksi kansakouluseminaareja ei oltu perustettu aikoinaan juuri tähän kaupunkiin. Ylistyksensä lopuksi kouluneuvos totesi: "Hämeenlinna on säästetty alkukouluseminaarille. Viihtyköön se hyvin täällä!" (Franssila 1919)

Uutislaitos Salon johdolla käyntiin

UDELLA ALKUKOULUSEMINAARILLA ei ollut "valmiita latuja hiihdettynä". Hämeenlinnan vanhat kulttuuritraditiot olivat kylläkin hedelmällinen maaperä, johon uusi oppilaitos oli hyvä juurittaa. Olihan Hämeenlinnassa toiminut jo vuodesta 1890 alkaen naisia ja miehiä varten perustettu yksityinen yksivuotinen kiertokouluseminaari, niin sanottu Tuhkasen seminaari, joka oli laskenut vankan pohjan alkuopetukselle ja sen opettajankoulutukselle. Aukusti Salon mukaan Tuhkasen seminaaria ei muutettu valtion seminaariksi, vaan se loppui siihen, kun uusi seminaari aloitti Hämeenlinnassa. Sille ei enää myönnetty valtion apua. Tuhkasen seminaarin oppilaat tosin siirrettiin uuden alkukouluseminaarin toisen luokan oppilaiksi, ja kaksi opettajaa siirtyi kiertokouluseminaarista alkukouluseminariin. Uusi seminaari käynnistyi Aukusti Salon johdolla täydellisenä yhdenkertaisena kaksiluokkaisena oppilaitoksena ja liittyi suoranaisesti jatkoksi kiertokouluseminaarille. Sen opettajien tehtäväksi tuli luoda uutislaitoksensa lähes alusta alkaen ilman esikuvia. (Salo 1947, 22; Syrjä 1973, 96; Isosaari 1981, 6)

Hämeenlinna vanhana kulttuuri- ja koulukaupunkina oli lähellä pääkaupunkia ja hyvien liikenneyhteyksien varrella. Sinne oli helppo tulla ja sieltä oli nopea lähteä. Oppilaita oli heti alkuunsa tulossa niin paljon, että oli mistä valita. 103 pyrkijästä otettiin ensimmäiset 36 naista koeoppilaiksi elokuun 18. päivänä alkaneissa pääsykokeissa (Kertomus lv. 1919–1920, 5). Hakijoilta edellytettiin kansakoulun päästötodistusta tai vastaavan oppimäärän suoritusta, vähintään 17 vuoden ikää, rippikoulun käymistä ja rokotusta. Lisäksi oppilaaksi otettavalla tuli olla "soitannollisia taipumuksia". Lääkärin todistuksella pyrkijän tuli todistaa, että hänellä oli "terve ruumiinrakennus". (Väliaikainen järjestelysääntö 1918)

Oppilaitoksen vihkiäiset pidettiin 25.8.1919, jolloin kouluneuvos K. A. Franssila jätti uutislaitoksen opettajille mittavan haasteen: oppilaitoksen menestys riippui siitä, minkä sisällön opettajat kykenivät sille antamaan. Lisäksi Franssila uskoi, että Hämeenlinnan alkukouluseminaarista oli tuleva hyvä "opettajain kasvatuslaitos", jonka opettajista joku tai kaikki tulisivat alkukoulun "cygnaeuksiksi". (Franssila 1919.) Tämän vaateen viitoittamina alkoi opetustyö seminaarissa, jonka opetussuunnitelma laadittiin vuoden 1918 väliaikaisen järjestelysäännön mukaiseksi (taulukko 1).

TAULUKKO 1. Hämeenlinnan alkukouluseminaarin tuntijako
(Kertomus lv. 1919–20, 14)

Oppiaine	I lk	II lk syys	II lk kevät
Sielu-, siveys-, kasvatus- ja opetusoppi (Kasvatus- ja opetus- ynnä siveysoppi)	4	4	6
Uskonto ja uskontojen historia	3	3	—
Äidinkieli	6	4	—
Kotiseutuoppi ynnä maantieto ja luonnontieto	3	2	—
Laskento ja mittausoppi	3	2	—
Käsityöt ja käsiaskartelu (Käsityöt)	3	2	—
Ylimääräiset käsityöt	(3)	(3)	—
Piirustus	3	2	—
Kaunokirjoitus	1	1	—
Laulu ja soitto	5	5	6
Voimistelu ja leikki ynnä terveysoppi	5	5	6
Kuuntelua	—	6	6
Opetusharjoituksia ja valmistusta niihin	—	—	12
Yhteensä viikkotunteja	36 (39)	36 (39)	36
Suluissa Väliaikaisen järjestelysäännön 25.5.1918 mukaiset nimet oppiaineille			

Koulu kansakuntaa rakentamassa

Viikoittaiseen työjärjestykseen kuului lisäksi harjoitussoittoa viitenä päivänä puoli tuntia ja yhtenä päivänä yksi tunti sekä näytesoittoa neljännestunti viikossa jokaista oppilasta kohden. Yhteislaulullekin oli varattu työjärjestyksessä vielä yksi viikkotunti. (Kertomus lv. 1919–1920, 14)

Kuten taulukosta 1 voi todeta, Hämeenlinnan alkukouluseminaarin työjärjestys oli lähes kopio väliaikaisen järjestelysäännön mukaisesta tuntijaosta. Ainoastaan kahdelle oppiaineelle oli Hämeenlinnassa annettu järjestelysäännön oppiaineista poikkeavat nimet. Tuntijakoon ensimmäiseksi kirjatun oppiaineen nimen perusteella voisi päätellä, että Hämeenlinnan seminaarissa opetettiin sieluoppia, vaikkei se järjestelysäännön mukaisesti kuulunut tuntijakoon. Näin ei kuitenkaan ollut, vaan Väliaikaisen järjestelysäännön (1918) mukaisiin oppiennätyksiin oli kirjattu seminaarin 1. luokalla opiskeltavaksi yleinen kasvatusoppi ja sen pohjana sielutiedettä ja siveysoppia, joten Hämeenlinnassa sielutiede ei ollut omaperäinen ratkaisu opetusohjelmassa. Siveys-, sielu- ja kasvatusopin opetukseen sopivista oppikirjoista oli pulaa, ja niin ensimmäisenä lukuvuonna jouduttiin käyttämään yläkansakouluseminaarien mallien mukaan sielunopin oppikirjana H. Larssonin yleispsykologista *Psykologia*-kirjaa. Kasvatus- ja opetusopin oppikirjoiksi otettiin Mikael Soinisen *Lyhyt kasvatus- ja opetusoppi* sekä Aukusti Salon laatimia ainedidaktisia oppikirjoja. Heti seuraavana lukuvuonna Larssonin kirja vaihdettiin B. Boxströmin *Kasvatusopilliseen sieluoppiin*, joka sekin jätettiin pois ohjelmasta lukuvuoden 1923–24 alusta alkaen. Boxströmin *Kasvatusopillinen sieluoppi* oli Salon mielestä ”kasvatuspsykologiaa, vaikkakin tendenssiltään yksipuolista”. (Kertomus lv. 1919–1920–1923–1924; Salo 1947, 39–40)

Toinen oppiaine, jonka nimi poikkesi Väliaikaisen järjestelysäännön mukaisista oppiaineista oli Hämeenlinnan seminaarissa ”Käsityöt ja käsiaskartelu”. Tätä samaa nimitystä oppiaineesta käytti myös Suis-tamon alkukouluseminaari ja sittemmin vuonna 1921 perustettu Tornion alkukouluseminaari. Oppisisällöt tässäkin oppiaineessa eivät poikenneet Väliaikaisen järjestelysäännön antamista oppiennätyksis-

tä. Kolmas poikkeaminen Väliaikaisen järjestelysäännön antamista raameista oli Hämeenlinnan seminaarin tuntijaossa yhteislaululle varattu viikkotunti, joka oli ylimääräinen kaikille seminaarin oppilaille koulupäivän päätteeksi kerran viikossa.

Aiemmin toiminnassa olleiden yksityisten yksivuotisten esi-, pikku- ja kiertokouluseminaarien opetusaineisiin nähden suurin ero valtion alkukouluseminaarien opetusaineissa oli se, että uskonnon tuntien määrä laski entisestä noin 30 prosentin osuudesta 7–8 prosenttiin. Merkillä pantavaa uskonnon osalta oli myös se, että aiemmissa lukusuunnitelmissa uskonto oli sijoitettu aina ensimmäiseksi oppiaineluettelossa. Keväällä 1918 annetussa suunnitelmassa kasvatust-, opetus- ja siveysoppi -niminen oppiaine aloitti luettelon. Siveysoppi oli täysin uusi oppiaine lukusuunnitelmassa. Harjoitusaineille annettiin Väliaikaisen järjestelysäännön mukaisessa lukusuunnitelmassa huomattava lisäys. Ilman ylimääräisiä käsitöitä viikoittainen harjoitusaineiden tuntimäärä oli 17 eli lähes puolet (47 %) kaikista pakollisista oppiaineista. Harjoitusaineiden mittava panos saattoi johtua siitä, että Alkuopetuskomitea (1906, 54) oli ehdottanut mainitut oppiaineet alakansakoulun tuntikaavaan. Luonnollisesti se, että alkukouluseminaareissa valmistettiin opettajat varsinaisen kansakoulun voimistelun, laulun ja käsitöiden opettajiksikin, lisäsi harjoitusaineiden osuutta alkukouluseminaareissa.

Yksivuotisissa alkukouluseminaareissa olivat oppiaineiden joukossa myös maantiede ja historia, jotka kevään 1918 oppisuunnitelmasta puuttuivat tyystin. Uutena oppiaineena sen sijaan tuli "Kotiseutuoppi ynnä maan- ja luonnontieto", jonka oppisisällöissä saatettiin ottaa käsittelyyn myös kotiseudun maantietoa ja historiaa. Kotiseutuoppi katsottiin lapsille merkittäväksi kasvatustekijäksi, ja ehkäpä sen avulla haluttiin tulevia alkukoulunopettajia kasvattaa kotiseudun tuntemukseen ja isänmaan rakkauteen. Oppiaineluetteloon ei sisällynyt yhtään vierasta kieltä. Vuotta aiemmin seminaariasetusta luotaessa vieraan kielen mukaan ottaminen oli ollut esillä, mutta keväällä 1918 alkukouluseminaarin opetusohjelmaa luotaessa vierasta kieltä ei sinne enää esitetty. Maan poliittinen asema tuolloin oli uusi, eikä

senaatilla ollut riittäviä selvityksiä, mikä vieras kieli olisi voinut sopia maamme seminaareissa opetettavaksi. (Seminaarikom. mietintö 1922, 7–8.) Niin jäi vieras kieli puuttumaan sekä ylä- että alkukouluseminaarien opinnoista.

Työtä ja touhua

HÄMEENLINNAN SEMINAARISSA annettiin opetusta viikon kaikkina kuutena arkipäivänä, ja päivän työ sekä aloitettiin että päätettiin rukouksilla. Oppitunnit alkoivat kello 8 aamulla ja päättyivät kello 11 ruokailutaukoon, jota kesti kaksi tuntia. Loppupäivällä oli vielä kolme oppituntia. Keskiviikkoisin työpäivä päättyi yhteislauluharjoituksiin vasta illalla kello 6.45. Sunnuntaisin kokoontui Raamatun lukupiiri. Lauantai-iltaisin kello 5–6 johtaja piti toisen vuosikurssin oppilaille yhteisen neuvottelutilaisuuden, jossa käytiin keskustelua jonkin alustuksen pohjalta. (Op.kokousten ptk, 20.8.1919, 20.9.1919, 17.10.1919)

Alkukouluseminaareille laadittu kevään 1918 väliaikaisen järjestelysäännön mukainen opetussuunnitelma oli Aukusti Salon mielestä yleisluontoinen, ja siksi Hämeenlinnan seminaarissa suunnittelut tehtiin itse. Käytännössä suunnittelu tapahtui niin, että jokainen opettaja laati vastuuaineestaan tarkat joka kuukautta koskevat oppiennätykset, jotka käsiteltiin opettajakunnan kokouksissa. Tällöin pohdittiin myös opetusmenetelmiä ja oppikirjojen valintaa koskevat asiat. Seminaarin alkuvuosina oppikirjat olivat pulmallinen kysymys, koska alakansakouluseminaarien tarpeita varten ei ollut juurikaan sopivia teoksia saatavana. Vaikeimpana oppikirjapulana Salo piti kasvatustopillisten oppikirjojen puutetta, ja siksi opetuksessa oli turvauduttava oppilaiden tekemiin muistiinpanoihin. (Salo 1947, 39–40) Koska muistiinpanot veivät kohtuuttomasti aikaa, Salo “pakotti” itsensä laatimaan kasvatustopillisen sielutieteen oppikirjan, jonka nimeksi tuli “Kasvatustopillisen sielutieteen pääpiirteet”. Se ilmestyi vuonna 1924, ja otettiin kouluhallituksen luvalla Hämeenlinnan seminaarissa käyttöön samana syksynä. Jo tätä teosta ennen Aukusti Salo oli kirjoittanut opettajien opastamiseksi neljä kirjaa: Ensimmäisen ja toisen kouluvuoden lukemisen opetus: Alkeiden opetus (1919); Alakansa-

koulun opetussuunnitelma (1921) sekä Ensimmäisen kouluvuoden laskennon opetus osa I (1921) ja osa II: Opettajan opas (1923). Pian näiden jälkeen Salolta ilmestyi vielä Alakansakoulun opetusoppi I: Yleiset opetusopilliset suuntaviivat (1926). (Op. kokousten ptk. 1922–1924; Salo 1947, 39–40; Salosmaa & Salomaa 1947; Raatikainen 1993, 101–105)

Äidinkielen opetuksessa kiinnitettiin erityistä huomiota alusta pitäen fonetiikan tuntemisen tarpeellisuuteen alakansakoulun opetuksessa. Kaunokirjallisuuden ja Kalevalan opetukseen paneutuessa jäi alkuvuosina lasten kirjallisuuteen perehtyminen unohtuiksi. Kun havaittiin, että lapsentajuiset ja havainnollistetut sadut ja kertomuksen olivat tarpeellisia, opetusohjelmaan lisättiin syksystä 1921 alkaen nämä sekä niiden esittämisharjoitukset. Myös käsitöiden mallitöissä huomattiin pian korjaamisen sijaa. Käsityöopetuskomitean alakansakouluseminaareille ehdotetut työt nähtiin suunnatun yksinomaan työille, minkä vuoksi seminaarin opetusohjelmaan esitettiin ja saatiinkin alakansakoulupojille sopivia töitä. (Kertomus lv. 1921–1922; Salo 1947, 39–40)

Oppilaiden omatoimisuutta elvyttämään opettajakunta päätti hankkia heti seminaarin käynnistyttyä käsikirjaston, jossa oli 5–6 samaa kirjaa kunkin seminaarioppiaineen osalta. Kirjojen lisäksi kirjastoon tilattiin aikakauslehtiä. Lokakuussa 1921 käsikirjastossa oli jo 300 niteä ja lainakirjastossa 1 000 teosta. Joulukuussa 1926 kirjaston niteiden luku oli liki kaksinkertainen edelliseen verrattuna, yhteensä 2 047, josta käsikirjaston osuus 541. Kirjojen saatavuudesta huolimatta opettajakunnan alituisena huolena oli se, miten oppilaat saatiin totutetuiksi niiden käyttäjiksi. Käsikirjaston käytön tehostamiseen pyrittiin sillä, että oppilaita neuvottiin etsimään opetettavaan asiaan liittyvää lisätietoa, jota kukin tiedon löytäjä sai esitellä luokan edessä seuraavalla tunnilla 2–3 minuuttia. Vuosittaisissa seminaarin tarkastuksissa kirjaston merkitys näkyi tarkastajien lausunnoissa, esimerkiksi syksyllä 1921 ja 1925 kouluhallituksen tarkastaja K. A. Franssila kirjoitti tarkastuskertomuksiin, että seminaarissa pyrittiin

opetuksessa havainnollisuuteen, oppilaat olivat omatoimisia ja pitivät omintakeisia esityksiä. (Op. kokousten ptk. 1919–1927; Kertomukset 1920–1921–1926–1927)

Aukusti Salon johdolla opetuksen sisältöä ryhdyttiin kehittämään seminaarissa heti toiminnan käynnistyttyä. Salo laati seminaarin opetusta varten tarkat ja täsmälliset viisi ohjetta, jotka opettajakunta hyväksyi noudatettavakseen.

1. Mahdollisuuksien mukaan abstraktiseen ajatustyöhön oppitunnista käytetään ainoastaan 20 minuuttia ja loput tunnista on vihkotyötä, muistiinpanoja, kokeita tai piirtelyä yms.
2. Kuulusteluissa kysymykset tehtävä niin, että oppilaat joutuvat tekemään selkoa pidemmissä jaksoissa
3. Opetuksen yhteyteen on sovittava immanenttista kertausta, mikäli mahdollista
4. Oppitunneista on suurin osa käytettävä uuden esitykseen. Muistiinpanot joko sanellaan, mikäli tarve vaatii taikka milloin halutaan oppilaille jotain muistiin kirjoitettavaksi, opetus pysäytetään vähäksi aikaa niin, että oppilaat ehtivät tehdä muistiinpanoja.
5. Kaikessa opetuksessa tulee ammattiseikat asettaa etualalle ja vasta sen jälkeen ne asiat, jotka ovat oppilaiden omalle yksilölliselle kehitykselle välttämättömiä. (Op. ptk. 1919–1920)

Hämeenlinnan alkukouluseminaarin opettajakunnalla oli runsaasti työsarkaa hoidettavanaan, muun muassa joka viikko opettajat tarkastivat kokouksissaan harjoituskoulunkin opetusohjelman. Johtajan esityksestä harjoituskoulun opetukseen sisällytettiin havainnollisen ympäristö- eli kotiseutuopetuksen soveltaminen. Kunkin opettajan oli omalta osaltaan tehtävä ohjelmaan ainekohtaiset suunnitelmat. (Op. ptk. 1919–1920)

Seminaarin kehittämisohjelmaan kuului myös opetusharjoittelun järjestäminen, ei vain omassa harjoittelukoulussa, vaan myös kaupungin yläkansakoulun tyttöluokassa, jossa oppilailla oli opetusharjoittelua yläkansakoulun käsitöissä, laulussa ja voimistelussa. Herbartilaisuuteen kuuluvat vaiheet oli havaittavissa opettajakunnan hyväk-

symässä harjoitustunteja varten laaditussa ohjelistassa, jonka otsikoita olivat:

- Opetusaines
- Aineksen käsittely
- Opetuksen asteet ja muoto sekä Oppilaat
- Opettajat tarkastivat kaikki tuntisuunnitelmat,

eikä ilman tarkastettua suunnitelmaa kokelas saanut mennä pitämään harjoitustuntia. Tarvittaessa opettaja saattoi määrätä opetusharjoittelijan kirjoittamaan opetusohjelmat uusiksi. (Op. kokousten ptk. 1919–1920)

Oppitunnit alkoivat Hämeenlinnan seminaarissa usein siten, että opettajan tullessa luokkaan, oppilaat seisoaltaan lauloivat opettajaan tai opiskeltavaan aiheeseen liittyvän laulun. Opetuksessa painotettiin havainnollisuutta. Luokkataulua käytettiin ahkerasti. Oppilaidenkin oli laadittava vuorollaan luokkien tauluille piirroksia ennen päivän työn alkua. (Kuva 1) Kouluhallituksen tarkastaja tohtori K. A. Franssila piti syksyllä 1925 suorittamassaan tarkastuksessa luokkataulua kaikkein parhaimpana havaintovälineenä. (Op. kokousten ptk., 12.10.1925)

Seminaarioppilaita tunnilla. Taustalla näkyy päivän teema taulupiirroksena. Kuvannut Enok Rytönen 1930-luvulla

Seminaarin opettajakuntaa huolestutti alkukouluseminaarien oppilaiden lyhyt opintoaika. Katsottiin, etteivät oppilaat kahdessa vuodessa ehtineet sulattaa sitä, mitä heihin oli ahdettava. Oppilaiden nähtiin rasittuvan liikaa, varsinkin toisen luokan keväällä. Siveellinen kasvatuskin vaati opettajakunnan mielestä pidempää kuin kahden vuoden silmälläpitoa. Yläkansakoulun oppiaineissa kaksi opintovuotta oli liian lyhyt opiskeluaika. Näistä syistä opettajakunta antoi kouluhallitukselle tyytyväisin mielin lausunnon vuoden 1922 Seminaarikomitean mietinnöstä, joka esitti, että alakansakouluseminaareissa kokelaiden oli saatava harjoitusta kokonainen lukuvuosi ja seminaariopinnot laajennettava kolmivuotisiksi. (Seminaarikom. mietintö 1922, 47; Op. kokousten ptk. 1923)

Rankan arkisen työn lomaan sisältyi seminaarissa myös harrastuksia ja juhlahetkiä, jotka nekin vaativat työtä ja uurastusta. Oppilaskunta, johon oli kuuluttava kaikkien oppilaiden, perustettiin heti ensimmäisen toimintasyksyn alussa. Oppilaskunta järjesti kerhoja ja ohjelmallisia illanviettoja sekä retkiä. Suurkuoron lisäksi toimi myös luokakuoroja, jotka kaikki olivat varsin toivottuja vieraita oppilaitoksen ulkopuolella eri tilaisuuksissa. Vuotuiset juhlat saivat lisäksi eri teemoihin liittyviä tilaisuuksia ja tapahtumia. Toukokuussa tehtiin usein opettajien ja oppilaiden yhteinen retki lähiseudulle, joskus jopa pääkaupunkiin asti. Kesäkuussa päättäjäisjuhlassa valmistuivat kokelaat opettajiksi, joiden tiedot ja taidot arvosteltiin alkuajoina asteikolla 1–10. (Kertomukset lv. 1919–1926; Op. kokousten ptk. 1919–1926)

Kurilla ja järjestyksellä nuhteettomia opettajia

OPETTAJAT KONTROLLOIVAT alkukouluseminaarin oppilaita varsin tiukasti. Oppilaiden näkemyksiä ei kysytty eikä kuultu, kun opettajakunnan päätökset laadittiin ja saneltiin oppilaille tarkasti ja täsmällisesti noudatettaviksi. Oppitunnit oli seminaarissa aloitettava ja päätettävä ”lyönnilleen”. Oppilaiden oli noustava reippaasti ylös vastatessaan tunneilla, seisottava ryhdikkäinä ja puhuttava selvästi ja kuuluvasti. Opettajat arvelivat, että näin opetus tuli eloisammaksi, vilkkaammaksi ja vapaammaksi. Poissaoloista jokaisen oli tehtävä

ilmoitus johtajalle heti saavuttuaan opetukseen takaisin. Välitunneilla opettajien tehtävänä oli huolehtia järjestyksestä ja hiljaisuudesta ja siitä, että oppilaat olivat pukeutuneet päällysvaatteisiin. Tauoilla oppilaiden velvollisuus oli reippaasti mennä ulos siellä virkistyäkseen, ellei pakkasta ollut enempää kuin kahdeksan astetta. Opetusharjoittelussakin oli omat sääntönsä, muun muassa kuunnelluista tunteista oli tehtävä muistiinpanoja, jotka oli jätettävä johtajan tarkastettaviksi. Myös lukusalia varten oli omat ohjeet. Oppilaiden seminaarin ulkopuolista elämäkin varten oli omat sääntönsä, joihin kuului muun muassa se, että oppilaat olivat velvolliset ilmoittamaan seminaarin johtajalle kaikkiin muihin yleisiin huvitilaisuuksiin paitsi konsertteihin ja "eläviin kuviin" menostaan. Seminaarin oppilas ei saanut olla missään julkisessa huvitilaisuudessa illalla kello 10 jälkeen. (Op. kokousten ptk. 1919–1927)

Seminaarissa ei ollut oppilasasuntolaa Suistamon alkukouluseminaarin tapaan, vaan oppilaat vuokrasivat kaupunkilaisilta huoneita. Asumistakin opettajat valvoivat tarkasti. Kukin opettaja kävi vuorollaan tarkastamassa jokaisen oppilaan asumisolot. Asunnoissa oli oltava illalla viimeistään kello 10. Silloin tällöin tuli opettajakunnan korviin kanteluja jonkin oppilaan rikkeistä oppilastovereilta tai vuokranantajilta. Johtaja kuulusteli heti kaikki asianosaiset ja pöytäkirjoihin tehtiin merkinnät. Opettajakunta käsitteli rikkomukset pitkissä kokouksissaan. Rangaistukset olivat varsin kovia: jopa ainiaaksi erottaminen saattoi tulla kysymykseen varsin vaatimattomasta "rikoksesta". (Op.kokousten ptk. 1919–1939; Haastattelut)

Seminaarin oppilaiden seurustelu sotilaitten kanssa oli ehdottomasti kielletty. Potkut seminaarista annettiin sillekin tyttöparille, jota paikallisen kansakouluntarkastajan sotaväessä ollut poika oli saatellut kaupungilta tyttöjen asunnolle. Sotilaspojan, tarkastajaisän eikä tyttöjen vanhempien anelut pyörtäneet päätöstä. Sotilashenkilöiden kanssa seurustelukiello oli pantu vuonna 1925 käytäntöön, koska oli havaittu, että muutamien oppilaiden siveellinen elämä oli horjunut sotilaiden tähden. Siveellisen kurin oli pysyttävä opettajiksi valmistuvien keskuudessa korkealla. Opettajan käytöksestä katsottiin paljon

riippuvan sen, millaiseksi kiertokoulun kanssa kilpailevan uuden alakansakoulun asema oli muodostuva maassamme. Siveellistä mädänneisyyttä ei haluttu seminaariin. Ajan henki seminaareissa oli kristillis-siveellistä elämäntapaa arvostava ja vaativa. Opettajakokouksissa todettiin useaan kertaan, että erityisesti garnisoivassa kaupungissa toimivassa seminaarissa oppilaiden kurinpidon oli oltava hyvä. (Op. kokousten ptk. 1919–1927; Haastattelut)

Hämeenlinnan alkukouluseminaarissa vallitsi sen toiminnan alusta alkaen kuri ja järjestys. Kaikkien seminaarin tilojen saunaa myöten piti olla moitteettomassa kunnossa. Järjestyksestä oli kunkin oppilaan huolehdittava vuorollaan, esimerkiksi seminaarin sisääntulossa päivysti aina joku oppilas kansallispukuisena ja piti samalla huolen, ettei mikään tavara ollut epäjärjestyksessä. Aamuisin jo kello 7 johtaja itse saattoi käydä tarkastamassa, että opetustilat olivat lämmitetyt ja siistit, taulupiirroukset valmiina ja talo kaikin puolin edustuskelpoinen. Mikään ei pysynyt piilossa “isä-Aukustin” tarkoilta silmiltä. Juttuja ja kaskuja on syntynyt johtajan toimista: jopa pölyhiukkanen saattoi kehottaa toista: “Häivy äkkiä, isä-Aukusti tulee!” Opettajan pöydänkin piti olla niin kiiltävä, että “kärpänen olisi taittanut sillä jalkansa”. (Haastattelut)

Tervahovista omaan valkeaan “linnaan”

SYKSYLLÄ 1922 SEMINAARI pääsi siirtymään Myllymäen koulusta harjoituskoulunsa yhteyteen Gaddin taloon, jolloin tilanpuute helpotti. Tavanomaisen oppilaiden sisäänoton lisäksi pystyttiin lisäämään oppilasjoukkoa. Oppivelvollisuuslain voimaantultua tarvittiin perustettaviin alakansakouluihin runsain määrin opettajia, ja siitä syystä Hämeenlinnan seminaariin otettiin yksivuotiseen valmistukseen kokonaisia hospitanttiluokkia, joiden oppilaat olivat vähintään keskikoulun käyneitä. Lukuvuoden alusta 1923–1924 seminaari laajeni kahdenkertaiseksi seminaariksi ja samalla harjoituskoulun luokkia lisättiin. (Kertomukset lv. 1921–1926; Op. kokousten ptk. 1921–1927; Salo 1947, 22–23)

Kaikkien neljän alakansakouluun opettajia valmistavan seminaarin nimi oli “alkukouluseminaari”, jota nimeä Hämeenlinnan seminaarin

opettajakunta ei pitänyt käyttökelpoisena, vaan ehdotti jo maaliskuussa 1921 nimeksi "alakansakouluseminaaria", koska uudet alkukouluseminaarit eivät olleet enää yhteisiä valmistuslaitoksia alakansakoulun ja kiertokoulunopettajille. Toive toteutui, kun alkukouluseminaarit asetuksella vakinaistettiin vuonna 1926 ja nimet muutettiin. (Asetus 24.9.1926; Salo 1947, 24)

Yli 10 vuotta ennätti Hämeenlinnan seminaari toimia vuokratiloissa. "Tervahovista", joksi Gaddin taloa oli korjauksen yhteydessä sivellyn asfalttitervan ja siitä kaupungille kulkeutuneen tervan hajun vuoksi ryhdytty nimittämään, seminaari pääsi muuttamaan elokuussa 1930 omaan taloon. "Kodin korkean kansa nosti opinahjoksi kylvötyön" eli seminaarille valmistui Kaurialaan uhkea, jopa Helsingissä kadehdittu, oma tornitalo. "Tähän lukuvuoteen kätkeytyivät suurimmat elämykset ja tärkein tapaus seminaarimme koko olemassaolon ajalta", johtaja Salo kirjoitti. Uudessa rakennuksessa tilat ja opetusvälineet olivat oman aikansa moderneimmat. Seminaariluokat oli järjestetty oppiaineittain. Vihkiäiset pidettiin 29.11.30. Juhlapuhjiin kuului muun muassa piispa Jaakko Gummerus, joka vaikuttavassa puheessaan pohti muun muassa opettajan pyhää tehtävää kasvattajana. (Kertomus lv. 1930–1931; Salo 1947, 16–21)

Hämeenlinnan ala-kansakouluseminaarin talo nykyasuisena.
Kuvannut Tuula Hyyrö 2002

Mullistuksia 1930-luvulla

ALAKANSAKOULUSEMINAAREIHIN OLI entistä enemmän hakijoita 1930-luvun alussa, esimerkiksi kesällä 1931 kolmeen suomenkieliseen seminaariin haki kaikkiaan 1 048 naista, joista voitiin ottaa oppilaiksi vain 11 prosenttia. Sisäänvalittujen 120 oppilaan joukossa oli enää 29, joilla oli pelkkä kansakoulu pohjakoulunaan. Kesällä 1933 Aukusti Salo ehdottikin opetusministeri Oskari Mantereelle, että Hämeenlinnan seminaari olisi saatu muuttaa keskikoulupohjaiseksi. Esitys tuotti tulosta, ja jo samana kesänä kouluhallituksen esityksestä opetusministeriö vahvisti keskikoulupohjaisen alakansakouluseminaarin tuntijaon ja opetussuunnitelman (taulukko 2), joka oli ainoa alku- ja alakansakouluseminaarien historiassa annettu dokumentti sitten niiden perustamisen. Heti syksystä 1933 lähtien Hämeenlinnan seminaariin otettiin oppilaiksi keskikoulun tai sitä enemmän oppia saaneita naisia. Huhtikuussa 1937 muutettiin 24.9.1926 annettua asetusta, jolloin Hämeenlinnan alakansakouluseminaarista tuli lopullisesti keskikoulupohjainen oppilaitos. (Kertomus lv. 1933–34 ja 1936–1937, Salo 1947, 24–25)

Taulukossa 2 sulkuihin on merkitty Väliaikaisen järjestelysäännön mukainen tuntijako, joka jäi edelleen voimaan kansakoulupohjaisille luokille. Taulukossa kirjattujen tuntien lisäksi jokaiselle oppilaalle kuului harjoitussoittoa 1/2 tuntia joka päivä ja näytesoittoa 1/3 tuntia viikossa. Nämä olivat samat tuntimäärät, jotka oli säädetty kansakoulupohjaisillekin oppilaille.

Taulukosta 2 voidaan todeta sama seikka, josta Aukusti Salo iloitsi: oppiennätyksiä toisissa aineissa voitiin supistaa, toisissa laajentaa. Kasvatusaineet ja opetusharjoittelu saivat runsaasti lisätunteja. Siitä Aukusti Salo oli erittäin ilahtunut. Opetusharjoittelu voitiin tämän jälkeen sijoittaa myös syyslukukaudelle, jolloin opettajakokelaat pääsivät tutustumaan koulutulokkaiden vastaanottamiseen, kaikkein pienimpien oppilaiden kasvatukseen sekä ensi alkeiden opetukseen alkumetreiltä alkaen. (Salo, A. 1947, 25) Uusi tuntikaava mahdollisti myös aiempaa mittavimmat kasvatusopin opinnot, muun muassa kasvatuksen historian opintojen laajentamisen. Merkittävä uudistus

kasvatusoppiin tuli toisen vuosiluokan kevätkaudelle, jolloin kukin oppilas laati kirjallisen työn, joka perehdytti tekijänsä lapsen ja kasvatuksen maailmaan. (Salo, A. 1947, 39)

TAULUKKO 2. Opetussuunnitelma sellaisille alakansakouluseminaariluokille, joiden oppilaat olivat keskikoulun oppimäärän suorittaneita (Opetusministeriö vahvisti 16. päivänä elokuuta 1933)

Oppiaine	I lk	II lk	Yhteensä
Uskonto ja uskontojen historia	2 (3)	1 (3)	3 (6)
Sielutiede, siveusoppi, kasvat- us- ja opetusoppi	6 (4)	6 (5)	12 (9)
Suomenkieli	3 (6)	— (4)	3— (10)
Kotiseutuoppi ja kasvitarhan- hoito	3 (3)	— (2)	3— (5)
Laskento ja mittausoppi	— (3)	— (2)	— (5)
Käsityöt ja askartelu	8 (3)	2 (2)	10 (5)
Piirustus ja muovailu	2 (3)	2 (2)	4 (5)
Kaunokirjoitus	1 (1)	— (1)	1 (2)
Laulu ja musiikkioppi	4 (5)	4 (5—)	8 (10—)
Terveysoppi	2	—	2
Voimistelu, leikki ja urheilu	4 (5)	4 (5—)	8 (10—)
Kirjastonhoito-oppi	1	—	1
Kuuntelua harjoituskoulussa	—	4 (6)	4 (6)
Opetusharjoituksia ja valmis- tusta niihin	—	11— (6)	11— (6)
Viikkotunteja yhteensä	36 (36—39)	36 (36—39)	2 (72—78)

Heti syksyllä 1933 siveusopin opetus siirrettiin Hämeenlinnan seminaarissa uskonnosta kasvatusopin piiriin keskikoulupohjaisen luokan opetusohjelmassa, mutta ei kansakoulupohjaisten luokkien ohjelmassa. Samalla "sieluopiksi" kutsuttu oppikokonaisuus muuttui elokuussa 1933 annetun tuntikaavan mukaisesti "sielutieteeksi" keskikoulupohjaisen luokan opetuksessa, muttei kansakoulupohjaisilla luokilla. Muissa alakansakouluseminaareissa jatkettiin kansakoulupohjaista opetusta, eikä sieluoppi muuttanut niissä nimeään. Hämeenlinnassa keskikoulupohjaisten opetussuunnitelmaan kuulunut

sielutiede oli ensimmäinen "tiede"-niminen oppiaine, joka tuli alakansakouluseminaariemme opetusohjelmiin. Kun Hämeenlinnan seminaari oli kokonaisuudessaan vakiintunut keskikoulupohjaiseksi oppilaitokseksi, sen oppilaille järjestettiin mahdollisuus suorittaa seminaariaikana kasvatustieteen approbaturopinnot Helsingin yliopiston kasvatustieteen professorille, ja mahdollisuutta myös käytettiin hyväksi. Esimerkiksi syksyllä 1939 opintonsa aloittaneista opettajakokelaista 53 suoritti arvosanan. (Kertomus lv. 1939–1941; Haastattelut)

Uusiakin oppiaineita sisältyi elokuussa 1933 annettuun tuntikavaan. Niitä olivat kasvitarhanhoito ja kirjastonhoito-oppi. Käytännön harjoittelu kirjastonhoidossa tehtiin seminaarin kirjastoissa. Lähes jokainen oppilas suoritti vapaaehtoisesti kirjastonhoidosta vastaavalle opettajalleen sellaisen kirjastonhoidon tutkinnon, joka antoi pätevyyden maalaiskuntien alle 12 000 markkaa vuosipalkkaa saavien hoitajien ja apulaisten toimiin. (Kertomukset lv. 1933–34 ja 1934–1935)

Keskikoulun käyneiden opetussuunnitelma alakansakouluseminaarissamme oli varsin erikoinen opetuksen järjestelymuoto. Tämän vuonna 1933 annetun suunnitelman toteutuksessa keskikoulun käyneet opiskelivat kaksi täyttä lukuvuotta seminaarissa kansakoulukäyneiden tavoin ja saivat aivan samanveroisen kelpoisuustodistuksen. Oppiaineet puutarhanhoitoa ja kirjastonhoito-oppia lukuun ottamatta olivat samat keski- ja kansakoulupohjaisilla luokilla. Niissä oppiaineissa, joissa keskikoulun käyneillä oli arvosanat ennestään, seminaarissa opetusta annettiin heille niukemmin kuin kansakoulupohjaisille, ja liikenevä aika sijoitettiin pääasiassa käytännön aineille, muun muassa kasvatustieteen ja opetusharjoittelulle. Voisi olettaa, että alakansakouluseminareissa kansakoulupohjaisten koulutusta olisi pidennetty kolmeksi vuodeksi, jos keskikoulupohjaiset tarvitsivat valmistuakseen kaksi vuotta opiskelua. Tai jos taloudelliset tai jotkin muut syyt eivät olisi mahdollistaneet opettajanvalmistuksen pidentämistä, siinä tapauksessa olisi ratkaisuksi odottanut sitä, että keskikoulupohjaisten valmistumisaika olisi säädetty esimerkiksi puoli vuotta lyhyemmäksi kuin kansakoulupohjaisten. Tällaista opis-

keluajaltaan samanpituista, mutta eri koulutustaustoista tuleville eri ohjelmalla läpivietyä opettajanvalmistusta ei liene aiemmin opettajanvalmistuksessa koettu. Avoimeksi jää kysymys, miksi keskikoulupohjaiset tarvitsivat laajemmat kasvatusaineiden opinnot ja mittavamman opetusharjoittelun kuin opiskelutoverit, jotka olivat kansakoulupohjaisia. Vai oliko keskikoulupohjaisilta luokilta tarkoitus valmistaa "eliittiopettajia" alakansakouluun, esimerkiksi kaupunkikouluihin, joiden alakansakouluihin yleensä valittiin vain yläkansakoulun opettajakelpoisuuden omaavia. Kysymys jää vastaustavalle.

Lapsipurkuista kokonaisopetusta ja muita kehittälyjä

JOHTAJA AUKUSTI Salo oli aikalaistensa kertoman mukaan "työnjättiläinen", vaativa ja kunnioitettu "isä", joka muodosti ympärilleen ikään kuin suuren perheen, joka rynnisti yhteiseen päämäärään. Johtajan työtahti tarttui sekä oppilaisiin että opettajiin. "Mahdoton"-sanaa ei tunnettu: mitä ei ollut, se tehtiin ja tuotettiin itse. Oppimateriaalia työstettiin jatkuvasti, opetusvälineitä väsättiin ja kokeiluja suoritettiin. Tunnettuja ovat vieläkin Salon kirjoittamat lukuisat opetus- ja kasvatusopit sekä lasten oppikirjat, J. N. Lahtisen säveltämät lasten laulut, Hämeenlinnassa kehitetyt vihreät luokkataulut, hiekkalaatikot, askartelulaatikot ja "pölkkykirjaimet". Kolmen sukupolven on laskettu lukeneen Salon aapisia. Saloa onkin mainittu 1930-luvun tuotteliaimmaksi tietokirjailijaksi. Oppikirjojen ja -vihkojen ohella hän toimitti opetusalan lehtiä, joululehtiä sekä kirjoitti sanoma- ja aikakausilehtiin säännöllisesti.

Aukusti Salon innostuksen kohde oli lapsi. Kouluopetus oli tehtävä iloiseksi, onnelliseksi tapahtumaksi koulualokkaalle, ja niinpä lasten opetus suunnattiin uusille urille. "Doseeraavasta" opetuksesta oli päästävä irti. Kokonaisopetuksesta tuli Salon Wienin matkan jälkeen Hämeenlinnan seminaarissa kaikkein merkittävin kehittelyn kohde. Salon 250-sivuinen "Alakansakoulun opetussuunnitelma kokonaisopetusperiaatteen mukaan" -teos kypsyi ja syntyi seminaarissa

yhteistyönä vähitellen ja se ilmestyi vuonna 1935. Siinä ympäristö-opetus oli opetuksen keskus, johon rinnastettiin uskontoa lukuun ottamatta kaikki muut oppiaineet. Monet haastattelemani kansakoulunopettajat kertoivat, että he pitivät tätä Salon kirjaa koko 40-vuotisen opettajauransa tärkeimpänä oppaanaan alakoulussa.

Sota ja Salon seminaarin loppu

VUOSINA 1937–1939 HÄMEENLINNAN seminaarissa opiskelleiden tapana oli lauantaisin laulaa viimeisen oppitunnin päätteeksi “Sun rauhasi anna mulle, elonvaiheet kirkastaen”. Sen jälkeen oppilaista oli turvallista lähteä pyhän viettoon. Rauhaa ei kuitenkaan kestänyt seminaarissa kuin 8.10.1939 saakka, jolloin yhdeksän vuotta käytössä ollut seminaaritalo oli kokonaisuudessaan luovutettava sotilaskäyttöön. Pöytäkirjoihin merkittiin: “Jätämme isänmaamme ja kansamme Jumalan suojelukseen”. Vasta lokakuun 1. päivänä 1940 päästiin jatkamaan syksyllä 1939 aloitettua lukuvuotta. Samaan aikaan seminaaritaloon siirtyi myös Suistamon alakansakouluseminääri, jonka rakennukset olivat jääneet sodan jalkoihin Karjalassa. (Kertomukset 11. 1939–1941–1945; Op.kokousten ptk. 1939–1947; Haastattelut)

Syksyllä 1941 seminaariin ei otettu uusia oppilaita, ja lukuvuoden työ toisen luokan kanssa aloitettiin vasta tammikuun lopulla 1942, jolloin lottina toimineet oppilaat palasivat jatkamaan opintojaan. Syksyllä 1942 saatiin seminaariin jälleen uusi oppilaspolvi, 73 naista. Näiden lisäksi opetusministeriö päätti ottaa seminaariin kaksi ylioppilashospitanttiluokkaa yksivuotiseen valmistukseen. Opetusta annettiin sota-ajan poikkeuksellisten olojen vuoksi pääasiassa tilapäissuojissa. Lukuvuosi 1943–1944 päästiin aloittamaan vasta lokakuun alussa, mutta seminaariin voitiin ottaa tällöin 242 pyrkijästä normaalimäärä eli 70 oppilasta, jotka jäivät alakansakouluseminäärin viimeisiksi varsinaisiksi oppilaisiksi. Näiden luokkien opiskelu tapahtui hajallaan pitkin kaupunkia eri tiloissa. Seuraavan lukuvuoden (1944–1945) alussa seminaariin ei enää otettu uusia oppilaita. Kevätlukukauden 1945 alussa opettajat, toista luokkaa käyvät seminaarioppilaat ja harjoituskoulu pääsivät vihdoin palaamaan omaan ra-

kennukseen, jota lähes koko kevätlukukausi korjattiin sotasairaalan jäljiltä. Talossa toimi myös Suistamon seminaari. Työskentely oli rauhatonta, kun opetustyötä tehtiin käytävissä ja portaikoissakin ahtauden ja remontin keskellä. Kesällä 1945 Suistamon seminaari lakkautettiin, eikä syksyllä 1945 Hämeenlinnan seminaariinkaan otettu enää uusia oppilaita. Seminaaritalo ei jäänyt kuitenkaan tyhjäksi, olihan siellä harjoituskoulu. Seminaarissa toimi myös Itä-Suomen seminaarin naisosaston keskikoulupohjainen ensimmäinen luokka sekä ylioppilashospitanttiluokka, joten aikuisoppilaistakaan laitos ei ollut tyhjiillään. Viimeiset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin suojissa opiskelleet olivat kahden ylioppilashospitanttiluokan oppilaat, jotka valmistuivat lukuvuonna 1946–1947 seminaarista. Samaan aikaan laitoksen suojissa opiskeli Itä-Suomen seminaarin kaksi naisluokkaa ja kyseisen seminaarin harjoituskoulun luokka.

Vuonna 1937 alkuunpantu opettajainvalmistuslaitosten reformi koitui Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin kohtaloksi toukokuussa 1947, jolloin se muutettiin keskikouluun pohjautuvaksi neliluokkaiseksi yläkansakoulunopettajia valmistavaksi naisseminaariksi, johon siirrettiin Itä-Suomen seminaarin kaksi naisluokkaa. Oppilaitoksen nimeksi tuli "Hämeenlinnan seminaari". Johtaja Salo siirtyi samantien Helsingin yliopistoon professoriksi. Ilmielmin seminaarin johtaja kirjoitti alakansakouluseminaarin viimeiseen vuosikertomukseen keväällä 1947, ettei varuskunta kaupunki osoittautunut haitalliseksi naisseminaarin sijoituspaikkakunnaksi. Oppilaitoksessa suoritetuissa tarkastuksissa, joissa opetus todettiin pedagogisesti tarkoin harkittuksi, oppilaiden omatoimisuuteen pohjaavaksi ja uusia uria aukovaksi, ylistettiin myös sitä, että oppilaiden ulkoinen esiintyminen oli arvokasta ja osoitti sivistyneiden tapojen omaksumista. (Kertomukset 1939–1941–1947; Salo 1947; Op. kokousten ptk; Nurmi 1990, 31–38.) Vielä puoli vuosisataa myöhemmin Hämeenlinnan alakansakouluseminaarista on todettu, että johtaja Salon ansiosta "se kehittyi moderniksi ala-asteen johtavaksi esikuvaksi koko valtakunnalle" (Isosaari, J. 2003, 56).

Keskeiset lähteet

- Asetus alakansakouluseminaareista. Annettu Helsingissä 24 päivänä syyskuuta 1926.
- Franssila, K. A. 1919. Puhe, jonka Hämeenlinnan alkukouluseminaarin ensimmäisissä avajaisissa elokuun 25 päivänä 1919 piti kouluneuvos, tri K. A. Franssila. Alkuopetus n:o 16–17, 113–116 ja n:o 18. 126–128.
- Haastattelut: vuosina 1984–2003 haastatellut noin 25 alakansakouluseminaarista valmistunutta opettajaa.
- Hämeenlinnan seminaari 1919–1969. Osakeyhtiö Valistus. Helsinki.
- Isosaari, J. 1981. Hämeenlinnan seminaari – opettajankoulutuslaitos 60 vuotta. Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos. Julkaisu n:o 3.
- Isosaari, J. 2003. Muistumia ja dokumentteja opettajankouluttajan elämän varrelta. Omakustanne.
- Hyyrö, T. 1997 Suistamon alakansakouluseminaarin perustamisesta 80 vuotta. Teoksessa Itsenäinen suomalainen koulu. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja. 142–154.
- Kertomukset Hämeenlinnan alkukouluseminaarista lv. 1919–1926.
- Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarista lv. 1926–1947.
- Kevätuulia 1. 1933. Hämeenlinnan Alakansakouluseminaarin toverijulkaisu. Arvi A. Karisto Osakeyhtiön Kirjapaino. Hämeenlinna.
- Kuikka, M. T. 1978. Kansakoulunopettajankoulutus suunnitelmien kehitys Suomessa vuosina 1917–1923. Joensuun korkeakoulu. Kasvatustieteiden osaston julkaisuja n:o 4.
- Lindström, A. 2001. Tie oppivelvollisuuden säätämiseen. Teoksessa Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta. Suomen kouluhistoriallisen seura ja Opetushallitus. Gummerus. Jyväskylä. 15–100.
- Nurmi, V. 1995. Suomen kansakouluopettajaseminaarien historia. Opetusalan ammattijärjestö OAJ. Helsinki.
- Opettajakunnan pöytäkirjat 1919–1949. Hämeenlinnan seminaarin arkisto. Hämeenlinnan maakunta-arkisto.
- Pirinen, E. 1983. Suistamon seminaari 1918–1945. Perustaminen, oppilasarakenne ja vaikutus. Joensuun korkeakoulu. Suomen historian pro-gradu-tutkielma.

- Raatikainen, T. 1993. Suomen alakansakoulun opetussuunnitelmat. Lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Salo, Aukusti. 1919a. Ovatko erikoiset alakansakoulunopettajainvalmistelulaitokset välttämättömiä, ja jos ovat, niin minkä muotoisiksi ne olisi suunniteltava. Alkuopetus n:o 11-12. 80-84.
- Salo, Aukusti. 1919b. Saako Hämeenlinna waltion seminaarin waiko eikö? Hämeen Sanomissa 10.4.1919.
- Salo, A. 1947. Hämeenlinnan alakansakouluseminaari 1919-1947. Arvi A. Karisto OY:n kirjapaino. Hämeenlinna.
- Salosmaa, O. & Salomaa, K. 1947. Aukusti Salon kirjallista tuotantoa ja opetusvälineitä/isänsä 60-vuotispäiväksi 19.8.1947 luetteloineet Olavi ja Kalevi Salosmaa. Otava. Helsinki.
- Santala, J. K. 1925. Eräitä tietoja maamme ensimmäisestä valtion alkukouluseminaarista. Kansakoulu ja alkuopetus, n: o, 49-50.
- Seminaarikomitean mietintö. Komiteanmietintö n:o 3. Valtioneuvoston kirjapaino. Helsinki.
- Syrjä, U. 1973. J. H. Tuhkanen ja hänen seminaarinsa. Forssan Kirjapaino Oy. Forssa.
- Väliaikainen järjestelysääntö alempien kansakoulujen opettajien valmistuslaitoksia varten. Toukok. 25 p. 1918.